

Historie

Archeologický výzkum sladovny ze 16. století

PhDr. Karla Motyková, DrSc., Vlastivědné muzeum, Nymburk

V létě roku 1998 byla dána do provozu nová administrativní budova Okresního úřadu v Nymburce (U Pošty čp. 470), která následně přešla s novým správním uspořádáním do majetku města. V její vstupní hale je možno zhlédnout pozůstatky sladovny ze 16. stol., která byla původně součástí domu zničeného v horních partiích během třicetileté války. Sutiny zasypaly zcela unikátně zachovaný výrobní komplex zahrnující i bezprostřední okolí.

Archeologický výzkum se uskutečnil v roce 1996 před zahájením stavebních prací a byl proveden v rámci ochrany, jak ji vyžaduje statut městské památkové zóny, kterou byla vnitřní část bývalého královského města vyhlášena v roce 1992. Výzkum provedlo Polabské muzeum v Poděbradech. O zachování alespoň části objevených pozůstatků se zasloužil především přednosta Okresního úřadu v Nymburce Ing. Šťastný. Jménem investora vyhověl návrhu odborné komise, svolané v závěrečné fázi výzkumu, a rozhodl o změně stavebního projektu přízemí novostavby, aby památka mohla být konzervována, a tím zpřístupněna veřejnosti. To dovolilo projektantovi navrhout řešení vestibulu tak, že zachoval celý půdorys domu s dlouhou pecí hvozdu, zabudovanou do jejího středu.

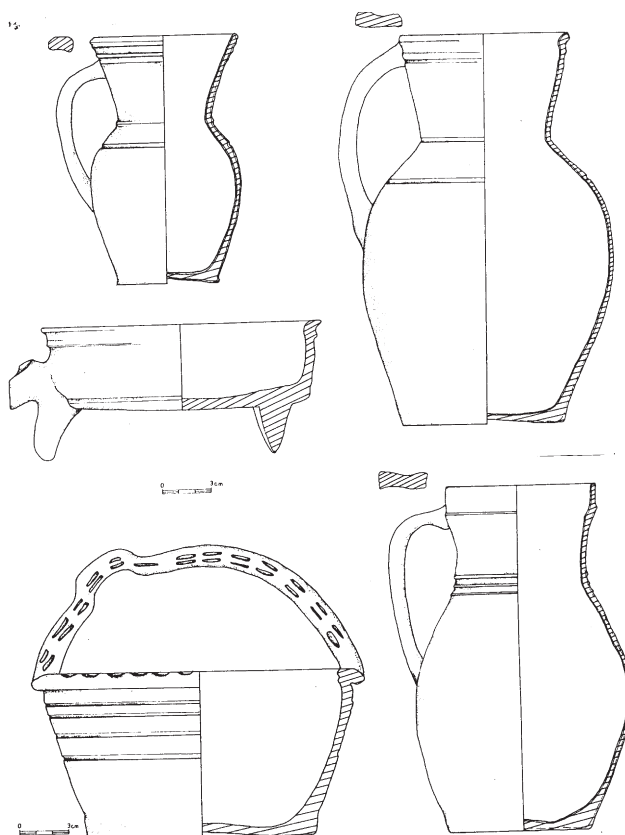
Odhalené základy sladovny byly vymezeny až 90 cm silnými zdmi z lomové opuky spojené jílem. Obě delší stěny byly provázány sloupy vnitřní konstrukce a vše nasvědčuje tomu, že místnost byla klenutá. Celkem 9 m dlouhý hvozď byl vyzděn z cihel, opatřen postranním topeništěm a na obou koncích vybaven otvory pro odchod kouře. Do jihozápadního rohu byly situovány dveře s dřevěným prahem, kterými byl přístup do přilehlého prostoru určeného k namáčení obilí. K namáčení sloužily dva náduvníky čtvercového tvaru, které byly vyzděny z drobnějších opukových kamenů spojených jílem. Sahaly do hloubky 180 cm od tehdejší úrovně dvora a dna měly pokryty jílovitou vrstvou.

Ve východním sousedství, pod dnešním nízkým přízemním domem, dosud stojí dobře zachovaný klenutý cihelný sklep, který se sladovnickým komplexem souvisel. Původně sahal o 2,50 m dále západním směrem, až do těsné blízkosti jednoho z náduvníků. Druhý vstup s klenutým portálem, otevřený do postranní chodby, byl objeven při severní delší straně. Nadzemní část, jejíž podlaha byla umístěna v úrovni zhruba 150 cm nad úrovní tehdejší ulice, sloužila zřejmě jako sýpka. Zde bylo v dostatečně suchém prostředí uskladněno obilí (ječmen a pšenice), určené k postupné výrobě sladu. Spodní partie sloužila nejspíše jako humno, kde obilí po několik dní klíčilo.

Po naklíčení bylo přeneseno do sladovny a zde se sušilo na lískách, postavených na sušící hvozďové peci. Aby se obilí usušilo rovnoměrně, pravidelně se po několik dní přehazovalo. Dobře zachován zůstal vstup po schodech ke klenutému, pečlivě vystavěnému topeništi pece, ze kterého vycházel horký kouř na obě strany a celý hvozď ohříval. Na obou koncích, přiléhajících ke kratším stranám budovy, byla hvozďová pec ukončena otvory, na které byly původně napojeny komíny. Ty odváděly kouř střechou. Z podlahy hvozdu se podařilo odebrat vzorky hlíny, ze které byly vypreparovány nejen zbytky obilí, ale i pecky a jádřince, které dokládají využití hvozdu i jako sušárny ovoce.

To vše se podařilo vypreparovat a zjistilo se, že v době zániku bylo topeniště vymeteno a zřejmě připraveno pro novou várku, která se však už neuskutečnila. V předpecním vyzděném prostoru bylo připraveno dřevo k zatopení (na několika kusech bylo patrné, že šlo o zbytky starého trakaře nebo vozu).

K odstranění sladového květu pravděpodobně sloužila poněkud prohloubená část cihelné podlahy v její jihozápadní části. Pak už následovala cesta do mlýna, odkud byl uletý slad směřován buď do pivovaru, nebo zpět do původního měšťan-

Ukázka keramiky ze zásypu náduvníku

ského domu. Po staletí bylo obecně známo, že kvalita piva je výrazně ovlivněna kvalitou sladu. Sladovnictví bylo proto řemeslem velmi specializovaným, k jeho provozování bylo třeba nejen zvláštních znalostí a zkušeností, ale i správně fungujícího zařízení, což objevené části nymburské sladovny dosvědčují.

Bohaté soubory nálezů pocházejí z obou vyzděných kádí – náduvníků a z prostoru před topeništěm pece. Hlavně větší z kádí byla pravděpodobně v době katastrofy prázdná a stejně jako ohniště pece připravená k nové práci. Ačkoli v zásypu nechybělo několik svým způsobem unikátních nálezů (zlomky kamenných kachlí, část zeleně glazované dýmky, bronzem vykládaný klíč aj.), ukazujících na blízkost bohaté měšťanské domácnosti, naprostou převahu mají různé provedené, ale bohužel silně poškozené pivní džbány a další kuchyňská keramika, misky nebo trojnožky. Mezi výjimečné nálezy musíme zařadit ozdobnou keramickou kasičku s vylomeným otvorem, nebo džbánek opatřený značkou. Dávný pivovar, původně stojící s největší pravděpodobností v západním sousedství, byl však už před lety zničen stavbou nového domu.

Pokud jde o písemné prameny vztahu-

N Y M B U R K, ulice U pošty č.p. 270 (p.p.č. 99/2)
archeologický výzkum sladovny 1996

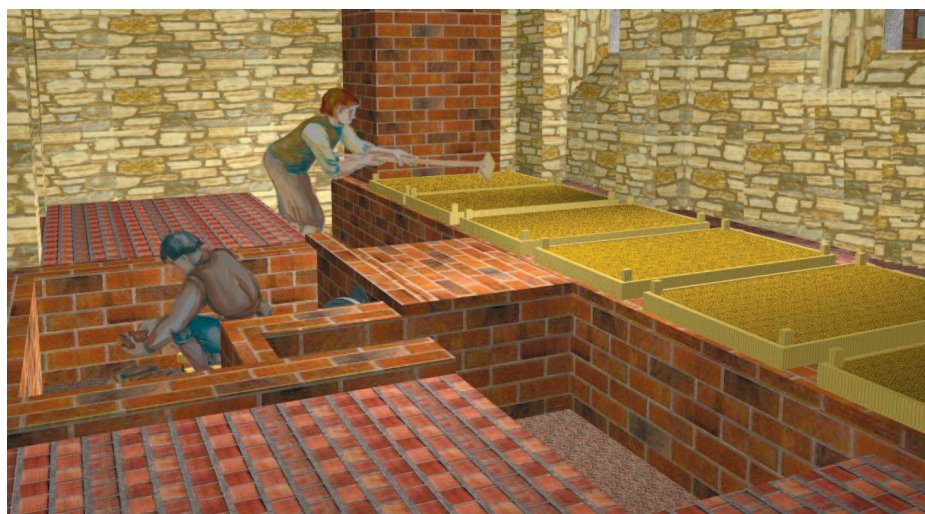
Terénní situace při archeologickém výzkumu v roce 1996. V levé části snímku jsou patrné základy budovy sladovny s hvozďem, v pravé části dvůr s vyzděným náduvníkem.

Komplex budov se sladovnou (počítačová animace)

jící se ke sledovanému domu, jsou zachovány od roce 1551 a připomínají celou řadu majitelů – sladovníků. K době užívání objevené sladovny se šťastnou náhodou přímo vztahuje písemný záznam ze dne 27. srpna 1598, dle kterého se dohodli tehdejší majitelé Matyáš Hanyk z Nysdorfu a jeho manželka Kateřina se sousedem Vondřejem Polákem, že mohou vést přes jeho pozemek vodu ze štoku nové sladovny do odpadu v přilehlé ulici Luštínské. K datování zánikového horizontu přispívá drobný krejcar Ferdinanda II. (1618 – 1637), ražený vídeňskou mincovnou ve dvacátých letech 17. století, který byl nalezen v zásypu severního menšího komínku hvozdvové pece.

K neuvěřitelně dobrému zachování čtyři sta let staré sladovnické hvozdvové pece, pod jejíž volnou klenbou dobře projela i automaticky řízená kamera, přispěla příznivá shoda okolností. Po katastrofách třicetileté

Pohled do sladovny (počítačová animace)

války (v roce 1635 se zde v písemných pramenech připomíná spáleniště) byla nová zástavba na sledované parcele soustředěna především do míst nad oběma zachovanými sklepy a v meziprostoru stály jen lehčí přístavky určené k hospodářskému využití. K pozoruhodně dobrému zachování hvozdvové pece přispěla i skutečnost, že celé zařízení bylo proti tehdejší úrovni ulice poněkud zahlobeno, což si lze vysvětlit jednak potřebou zakotvit budovu z důvodů stability co nejhlouběji do pevného terénu, ale i snahou lépe dům chránit před požárem. Víme, že už od středověku byly provozy, v nichž se pracovalo s ohněm, umísťovány raději mimo městské hradby.

Ve snaze co nejlépe předvést objevenou památku laické veřejnosti byla nakonec provedena rekonstrukce za pomoci počítačové animace. Série výstupů byla následně nainstalována do vstupní haly úřadu, kde je vše přístupno široké veřejnosti.

Vznik Českého svazu pivovarů a sladoven a historie Spolku pro průmysl pivovarský v království Českém*

Marie Černohorská, knihovna VÚPS a.s.

Český svaz pivovarů a sladoven, který sdružuje výrobce piva a sladu, navazuje na dlouhou tradici, jejíž počátky spadají do druhé poloviny 19. století. Tehdy se začínaly zakládat první pivovarské a sladařské profesní organizace. Nejvýznamnější z nich byl *Spolek pro průmysl pivovarský v království Českém*, který vznikl v roce 1873. Jeho hlavním cílem bylo reprezentovat a hájit zájmy pivovarského průmyslu, prosazovat a obhajovat zájmy pivovarů, pomáhat technickému rozvoji a šířit odborné vzdělání. Spolkovým orgánem se stal časopis *Kvas* a jeho německá verze *Böhmischer Bierbrauer*.

Ještě v 50. letech 19. století se pivovarství provozovalo téměř výhradně řemeslně. V té době byla řemesla organizována cechovním zřízením, pivo se vařilo v četných malých pivovarech. Výroba v nich byla empirická, založená na léty ověřených zkušenostech, protože pivovarská věda byla v úplných začátcích a celé teoretické vědění bylo obsaženo ve spi-

sech sládka-reformátora Františka Ondřeje Poupěte. Značným pokrokem se též stalo napsání díla *Chemie kvasná*, kterou v roce 1845 vydal Karel J. N. Balling. Poznatky obsažené v tomto díle byly většinou založeny na vlastních pokusech a pozorováních.

S rozvojem vědeckého poznání a pivovarského strojnictví se pivovarství rychle měnilo v průmyslové odvětví. Tato změna byla provázána kromě jiného změnou technologie výroby piva ze svrchního na spodní kvašení. Stoupala i průměrná výroba na jeden pivovar. Například v roce 1864 bylo v jednom pivovaru vyrobeno průměrně 3244 hl, v roce 1874 5711 hl, v roce 1890 již 8177 hl a v roce 1913 činila průměrná roční výroba jednoho pivovaru v Čechách 18 475 hl. První pivovar na strojní pohon začal pracovat v roce 1860 U Primasů ve Štěpánské ulici v Praze. Postupně vznikla řada strojnických firem zařízených na výrobu pivovarských strojů. V roce 1862 byl v Čechách založen první akciový pi-

vovar v Litoměřicích. O podnikání v pivovarském průmyslu byl stále větší zájem a tradiční výroba piva v malých pivovarech byla z větší části nahrazena průmyslovou výrobou v pivovarech velkých.

Řemeslná výroba piva a po ní i pivovarský průmysl byly vždy zatěžovány daněmi. Již staré kroniky uvádějí, že v roce 1481 byla v Čechách zavedena pivní daň, která měla sloužit k umoření dluhů v království. Pivní daň přetrvala po všechna staletí, a proto se pivovarský průmysl vždy musel o sebe umět postarat. I tato skutečnost vedla ke snahám o spolčování a založení organizace, která by hájila zájmy pivovarníků. Bylo učiněno několik pokusů o založení spolku pro pivovarnictví, např. v Praze sládkem J. M. Šárym. Zpočátku však byla tato snaha neúspěšná. Myšlenka založení takového spolku se ujala nejprve mezi venkovskými sládky. František Chodounský z Pardubic, Josef Kořán z Petrova Dvora a redaktor prvního odborného lis-